

Magyarország és az európai egyetemek a középkorban

CSAPODI CSABA

Született 1910-ben Budapesten, Működését a Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet tanáráként és a MTA Könyvtára Kézirattárának és Régi Könyv Gyűjteményének vezetőjeként végezte. Széleskörű tudományos munkássága főleg a magyar művelődéstörténetre, a kodikológiára és a könyvtári szakmai kérdésekre vonatkozott. Több nagyobb munkája feleségével, dr. Gárdonyi Klárával mint társszerzővel együtt készült. Az MTA doktora, Széchenyi-díjas c. egyetemi tanár.

Soha a történelem folyamán nem volt az európai kultúra olyan egységes, mint a középkorban. Ezt az egységet két tényező idézte elő: az egyik tényező volt a katolikus egyház, a másik az egyetemek.

Nagy szerencse volt a középkori európai kultúra számára, hogy itt, mint a klasszikus ókor öröksége, a Római Birodalom bukása után olyan vallás terjedt el, amelynek alapvetően elfogadott szent könyve, a Biblia, egységes szervezete, szilárdan előírt szövegekben rögzített liturgiája és széles körű teológiai irodalma volt latin nyelven. A könyveket tehát — mindig és mindenhol — nemcsak olvasni kellett, hanem példányról példányra másolni. Ehhez pedig elkerülhetetlenül szükséges volt az írásbeliség és a magasabb iskolai képzés. Így örökölte a középkor a latin nyelvet és az ókor irodalmát. Ezt fogadták el a különböző népek, amelyek egymás után az európai világhoz csatlakoztak, s valamennyien terjesztőivé és hordozóivá váltak ennek az egységes kultúrának.

A középkori iskolaügy nem alulról fölfelé, hanem felülről lefelé fejlődött ki. A középkorban a népesség legnagyobb része mindenhol szóbeli kultúrával rendelkezett, iskola, írás- és irodalomismeret nélkül. Nemcsak a parasztok, a kézművesek, hanem a vezető világi társadalom tagjai, még az államélet irányító funkcionáriusai sem ismerték az írást szinte a középkor végéig. Kivéve, ha ezek az állami funkcionáriusok a magasabb papsághoz tartoztak. Még a lassanként kifejlődő városi polgárság, kézművesek és kereskedők közt is csak lassan terjedt az írás használata. Ezzel szemben a könyv az egyház életében nélkülözhetetlen volt. Szükséges volt, hogy a papok a latin szövegeket, az imádságokat, a Bibliát, a liturgia szövegeit — ha leírni nem is —, de olvasni tudják. Az ő számukra tehát szükséges volt a magasabb képzettség a kolostorok vagy a püspöki káptalanok iskoláiban.

Azok, akik magasabb képzettséget kívántak szerezni, már a 13. században az egyetemeket keresték fel, elsősorban a Sorbonne-t és a bolognai egyetemet. Ezek az egyetemek vezető helyüket akkor is megőrizték, amikor a 14. és 15. században a különböző országokban az egyetemek egész sorát alapították. A párizsi egyetemet a teológiai oktatás, a bolognait a jogtudomány tette világhí-

rűvé. A hallgatók Európa minden országából érkeztek. Többnyire nem fiatal emberek, hanem olyan egyháziak, akik számára valamilyen magasabb egyházi állás, gazdag alapítvány tette lehetővé a hosszú utazás és a sok éves külföldi tanulmány költségeinek fedezését.

A teológia, a jogtudomány és a filozófia akkor legmagasabb fokú tudásával tértek vissza hazájukba, a legújabb szellemi áramlatokat hozva magukkal. Egy középkori szerzőnél olvassuk ezeket a lelkes sorokat a párizsi egyetemről: „Fénylik mint a nap. Bevilágítja a tudomány fény sugarával az egész földet, elűzi a tudatlanság homályát. Párizs a tudományok kiváló városa, a művészetek legmagasabb székhelye, a műveltség legjobb iskolája, a bölcsesség legmagasabb műhelye és a tanulmányok versenypályája”.

Az új szellemi áramlatokat elsősorban Párizs és Bologna sugározta szét Európába. Ebben a tekintetben Magyarország sem volt kivétel. Ezzel magyarázható, hogy Magyarország a kereszténység fölvétele után gyorsan csatlakozott Európa keresztény világához.

A honfoglaló magyarok legnagyobb része semmivel sem állt a műveltség alacsonyabb fokán, mint az akkori európai népek. Csakhogy műveltségük más jellegű volt. Kétségtelen, hogy megismerkedtek a földművelés és a kézművesség fejlettebb módszereivel, ám a magyarok műveltsége éppúgy a szóbeliségen alapult, mint az európai népek legnagyobb részének kultúrája. A különbség abban volt, hogy az európai népek akkor már rendelkeztek egy szűk társadalmi réteggel, amely birtokában volt írásos, természetesen egyházas jellegű műveltségnek. Az írásbeli kultúrát, az iskolai képzést a keresztény misszionáriusok hozták magukkal Magyarországra, ez a kultúra pedig egyetemesen európai volt. E misszionáriusok közül kiemelkedik teológiai műveltségével Szent Gellért. Szent István törvényeiben elrendelte, hogy minden tíz falunak közös templomot kell építenie. A törvény a vasárnapi mise látogatásán kívül előírta, hogy a templomok ellátása könyvekkel a püspökök feladata. Mindezek nem érkezhettek külföldről. Elkerülhetetlen volt a hazai papság minél gyorsabb kiképzése, a kolostori és a püspöki székhelyi iskolák szervezése, a kódexek másolása.

Adatokkal rendelkezünk arról, hogy Magyarország már a 11. században kapcsolatot tartott fenn Európa keresztény részével. Nemcsak a pápasággal, hanem Franciaországgal, Sziciliával, Bajorországgal is. A 12. század végéről már név szerint ismerünk olyan magyar klerikusokat, akik Franciaországban tanultak. A párizsi és a bolognai egyetem végleges megszervezése után, a 13. században már sok magyar klerikus tanult ott, sőt a Sorbonne-on már magyar professzorról is tudunk. A bolognai egyetemen pedig nemcsak sok magyar hallgató tanult, hanem magyar pro-

fesszorok, sőt egyetemi rektorok nevével is találkozunk a feljegyzésekben.

A középkori magyar forrásanyag nagy arányú pusztulása ellenére vannak fontos adataink ezekkel a tanulmányokkal kapcsolatban. Így tudjuk, hogy 1276-ban a veszprémi káptalan tagjai közt 15 *doctor iuris utriusque* volt, s ezt a fokozatot csak a bolognai egyetemen szerezhették meg. Föltételezhetően hasonló lehetett a helyzet a többi magyarországi püspöki székhelyen: Esztergomban, Pécsen, Nagyváradon stb. Ugyanezt bizonyítja László esztergomi prépost 1277-ből fennmaradt végrendelete, amelyből tudjuk, hogy tulajdonában volt a *Decretum Gratiani*, IX. Gergely *Decretales* Bernardus Parisiensis bolognai professzor kommentárjaival, az ugyancsak bolognai professzor, Gottfriedus *Summája* és más könyvek.

A 14. és 15. századból már több száz magyar egyetemi hallgató nevét ismerjük, akik az akkor már létező más itáliai egyetemeken, Padovában, Ferrarában tanultak.

A 14. század közepén egész egyetemi hálózat fejlődött ki Európában. Ebben az időben alakultak meg a fontos közép-európai egyetemek Bécsben, Prágában, Krakkóban. Magyarországon is alapítottak egyetemet ezekben az időkben: Pécsen (1367), Óbudán (1395-ben, illetve 1410-ben), Pozsonyban (1465-ben). Hogy ezek az egyetemek mennyi ideig álltak fenn, és mi volt az oka viszonylag gyors megszűnésüknek, nem lehet a tárgya mostani fejtegetéseinknek. Azt azonban hangsúlyoznunk kell, milyen nagy szerepet játszottak ezek a közép-európai egyetemek a magyar értelmiség képzésében.

Az újabb alapítású külhoni egyetemek közelsége most már olyan hallgatók számára is lehetővé tette a magasabb végzettség megszerzését, akik kevésbé voltak tehetősek.

Prága szerepe e tekintetben kisebb jelentőségű volt a huszita mozgalom és a vele kapcsolatos események miatt. Annál fontosabb volt a bécsi és a krakkói egyetem. Krakkóból 1500 magyar hallgató nevét ismerjük 1500 előttről. Legtöbbször az úgynevezett „magyar bursa” tagjai is voltak. A bécsi egyetem még ennél is látogatottabb volt. 1526 előtt évente körülbelül 50, azaz összesen 7000 magyarországi hallgató „immatrikulálta” itt magát. Ezek a hallgatók most már nem voltak mind klerikusok, hanem kisebb nemesi családok gyerekei, illetve városi polgárfjak. Belőlük alakult ki lassanként a magyar értelmiség, tanítók, jegyzők stb.

Az európai egyetemek hallgatói hozták magukkal a legmodernebb szellemi áramlatokat. Így az itáliai humanizmust, amely hazánkban hamarabb talált otthonot, mint a környező országokban.